

NÄST BÄSTA PARTIER

HENRIK OSCARSSON

Regelbundet återkommande partisympatiundersökningar ger besked om de opinionsströmmar som virvlar fram i ytskiktet på *folkopinionens hav*¹. Men väljarnas förstapreferenser – det vill säga vilket parti de tycker bäst om – berättar långt ifrån allt om ett partis ställning i väljaropinionen. För att kunna uppskatta partiernas verkliga opinionsstöd behöver vi gå på djupet och även ta hänsyn till hur starka partierna är i *andrahandsopinionen*: Hur stort är partiernas sparade sympatikapital? Vilka partier har stor outnyttjad potential att samla fler förstahandssympatisörer i framtiden? Och vilka partier är på uppgång eller nedgång i den dolda andrahandsopinionen?

I det här kapitlet genomförs en detaljerad analys av svenska folkets näst bästa partier, det vill säga vilket parti väljarna tycker om i andra hand. Avsikten är att ge en mer rättvisande och fullständig bild av det rådande opinionsläget när det gäller svenska folkets sympatier för de politiska partierna. I kapitlet ges flera exempel på hur information om den annars dolda andrahandsopinionen kan utnyttjas analytiskt: för att studera konfliktstrukturen i partisystemet, för att predicera framtida partibyten, för att undersöka partisympatisörernas koalitionspreferenser och för att uppskatta partiernas samlade sympatipotential på väljarmarknaden.

Andrapreferenser som mått på konfliktstruktur

Studiet av svenska väljares andrapreferenser har en mycket lång historia. I själva verket handlar det om en av de längsta tidsserierna i svensk samhällsvetenskap. Redan i den första svenska valundersökningen 1956 valde statsvetarna Jörgen Westerståhl och Bo Särnlvik att använda frågan ”Vilket parti tycker du näst bäst om?”. I en tid när väljare hade starka känslomässiga band till politiska partier och därför sällan bytte parti behövdes en intervjufråga som möjliggjorde analyser av konfliktstrukturen i partisystemet (Converse & Valen 1971; Petersson 1977; Oscarsson 1996; Oscarsson 1998; Oscarsson 2000).

Det gamla fempartisystemet hade en mycket tydlig endimensionell konfliktstruktur som innebar att de två mittenpartierna – Bondeförbundet/Centerpartiet och Folkpartiet – uppfattades som de mest tolererade andrahandsalternativen (se tabell 1). I valen 1968 och 1970 var Centerpartiet det i särklass mest populära näst bästa partiet för omkring hälften av väljarna (50 respektive 49 procent).

Till följd av minskad klassröstning, allt färre partianhängare och växande väljarörlighet expanderade det svenska partisystemet till ett sju-åttapartisystem under 1990-talet. Sakta förlorade mittenpartierna sin självklara ställning som uppskat-

Tabell 1 Svenska folkets näst bästa partier 1956-2010 (procent)

	1956	1964	1968	1970	1973	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	2006	2010
Vänsterpartiet	6	9	8	10	14	15	19	20	18	16	12	16	21	20	14	14
Socialdemokraterna	20	12	10	13	14	11	11	9	10	12	9	13	14	15	13	13
Miljöpartiet	-	-	-	-	-	-	-	3	4	11	4	13	10	9	12	20
Centerpartiet	19	41	50	49	44	30	22	32	18	21	16	14	11	9	12	8
Folkpartiet	36	31	24	23	18	33	34	20	35	28	29	24	14	23	21	19
Kristdemokraterna	-	1	1	1	1	1	1	2	2	3	11	7	18	12	10	7
Moderaterna	19	7	7	4	9	10	12	14	13	10	11	11	12	11	17	18
Ny Demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	2	-	-	-	-
Sverigedemokraterna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	729	1804	2360	2244	1777	1932	2121	2033	2093	1948	1933	1847	1412	1467	1213	907

Kommentar: Frågan lyder "Vilket parti tycker Du näst bäst om?" Data är från Svenska valundersökningar 1956-2010. I analyserna ingår endast personer som också samtidigt har uppgivit ett bästa parti. Personer som svarat "vet ej" eller något övrigt parti har inte medtagits i procentbasen, liksom personer som angivit samma parti som sitt bästa och näst bästa. Det parti/-er som haft starkast stöd i andrahandsopinionen vid varje tillfälle markeras med ramar.

tade andrahandsalternativ för stora delar av väljarkåren. En utjämning har ägt rum som innebär att fler partier kommit i åtnjutande av väljarnas andrahandsstöd, en utveckling som tagits som intäkt för att de ideologiska avstånden mellan partierna i partisystemet har blivit mindre (Oscarsson 1998).

Sedan mitten av 1990-talet har därför även andra partier än mittenpartierna – såsom till exempel Miljöpartiet, Kristdemokraterna och Vänsterpartiet ibland varit de populäraste andrahandspartierna med ett stöd på omkring 20 procent vardera. Valundersökningarna visar att Folkpartiet visserligen har innehaft positionen som det vanligaste näst bästa partiet bland svenskarna vid 2002 och 2006 års val, men på klart lägre nivåer än tidigare (23 respektive 21 procent). Vid det senaste valet 2010 var Miljöpartiet väljarnas vanligaste andrahandsval (20 procent).

I SOM-undersökningarna har frågan om näst bästa parti funnits med sedan 1993 (se tabell 2). Hösten 2011 uppgav 21 procent av respondenterna att de tyckte näst bäst om Miljöpartiet. Folkpartiet nämndes som andrapreferens av nästan lika många, 18 procent. Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Centerpartiet, Moderaterna har alla ett andrahandsstöd kring 11-15 procent. Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna har för närvarande ett klart svagare stöd i andrahandsopinionen, endast 6 respektive 4 procent uppger att de tycker näst bäst om KD och SD. En så pass svag ställning i andrahandsopinionen begränsar givetvis partiernas möjligheter att växa ytterligare – sympatireserven i form av många potentiella väljare är kringskuren vilket i praktiken innebär att de befinner sig i en mycket sårbar situation på en oförutsebar väljarmarknad.²

Tabell 2 Svenska folkets andrapreferenser 1993-2011 (procent)

År	Näst bästa parti										Summa	antal	svarande
	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD	NYD	Övrigt			
1993	12	13	12	26	10	7	9	0	10	1	100	1481	
1994	17	14	11	21	10	7	15	0	4	1	100	1412	
1995	15	17	15	13	10	8	21	0	0	1	100	1426	
1996	14	16	15	18	10	11	14	0	0	2	100	1372	
1998	21	15	9	12	12	18	12	0	0	1	100	1476	
1999	19	15	9	13	12	19	12	0	0	1	100	1348	
2000	17	20	7	12	13	20	10	0	0	1	100	1260	
2001	20	16	13	12	13	17	8	0	0	1	100	1441	
2002	20	16	10	20	11	12	10	0	0	1	100	1454	
2005	14	12	13	24	14	9	11	0	0	3	100	1409	
2011	12	15	11	18	12	6	21	4	0	1	100	2602	

Kommentar: Resultaten är hämtade från de Riks-SOM-undersökningarna 1993-2011. I analysen ingår endast respondenter som uppgett en förstapreferens på frågan om vilket parti de tycker bäst om i rikspolitiken och en andrapreferens på frågan om vilket parti de tycker näst bäst om. Personer som uppgett samma parti som första- och andrapreferens har uteslutits ur analysen. De utgör mellan 5-8 procent av de svarande.

Ser vi tillbaka på de senaste sex senaste decennierna (!) är det Folkpartiet som varit svenskarnas främsta andrahandsalternativ. I Valundersökningarna har FP varit näst bästa parti för flest väljare i nio av sexton val; I SOM-undersökningarnas mätserie fem gånger på elva mätningar. Folkpartiet är det parti som flest svenska väljare tycker bäst om *i andra hand*. Givet partiets långvariga starka ställning i andrahandsopinionen är det märkligt att Folkpartiet inte lyckats särskilt väl med att omsätta sitt sparade sympatikapital till röster, med valen 1985 och 2002 som möjliga undantag. En förklaring kan vara FP:s oförmåga att lyckas behålla väljare från ett val till ett annat. Valundersökningarnas mellanvalspaneler visar att Folkpartiet varit det parti som haft särklass svårast att behålla sina egna väljare. Vid riksdagsval de fyra senaste decennierna har Folkpartiet i snitt tappat omkring hälften av de väljare som röstade på dem i föregående val. Inget annat parti är i närheten av en så låg andel (Oscarsson & Holmberg 2008).

Det traditionella sättet att studera konfliktstrukturen i partisystemet är att analysera hur väljarnas andrapreferenser fördelas inom olika grupper av partisympatisörer. I tabell 3 redovisas hur svenska folkets andrapreferenser är fördelade efter vilket parti de har som bästa parti. Som förväntat är det alltid de närmaste grannarna i partisystemet som erhåller starkast andrahandsstöd i olika grupper av partisympatisörer. Ett exempel är Vänsterpartiets sympatisörer som delar sina andrahandsympatier mellan Miljöpartiet (42 procent) och Socialdemokraterna (50 procent) medan övriga partier får ett nästan obefintligt stöd. På motsvarande sätt är KD-sympatisörerna främst förtjusta i Moderaterna (36 procent), Folkpartiet (22 procent) och Centerpartiet (20 procent) i andra hand.

Tabell 3 *Fördelningen av andrahandsympatier bland olika grupper av partisympatisörer 2011 (procent)*

Bästa parti 2011	Näst bästa parti 2011									Summa procent	n
	V	S	MP	C	FP	M	KD	SD	ÖVR		
Vänsterpartiet	0	53	42	0	1	1	0	1	2	100	146
Socialdemokraterna	30	0	39	5	6	12	2	5	1	100	735
Miljöpartiet	20	45	0	8	8	11	5	2	1	100	307
Centerpartiet	2	5	21	0	24	39	7	1	1	100	104
Folkpartiet	1	12	13	17	0	48	6	2	1	100	178
Moderaterna	1	12	15	17	39	0	10	5	0	100	910
Kristdemokraterna	2	6	10	20	22	36	0	4	0	100	81
Sverigedemokraterna	8	29	7	2	8	37	7	0	3	100	115

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningen 2011.

Bland Sverigedemokraternas sympatisörer är det framför allt de två stora partierna i partisystemet som får många andrahandssympatier, Moderaterna (37 procent) och Socialdemokraterna (29 procent). Andrahandssympatierna bland SD-sympatisörerna är något starkare för de fyra Allianspartierna (54 procent) än för de Rödgröna (44 procent).

Närmare analyser av strukturen i svenska folkets bästa och näst bästa partier visar att blocköverskridande kombinationer av första- och andrahandssympatier för närvarande är historiskt lågt (se tabell 4). Efter bildandet av Alliansen i augusti 2004 och Allianssegern i valet 2006 har blockuppdelningen i svensk politik blivit allt tydligare. Endast var fjärde respondent (24 procent) hämtar idag sitt bästa parti och sitt näst bästa parti från olika block. Andelen blocköverskridande kombinationer av första- och andrahandspartier är således lägre än vid varje tidigare tillfälle i SOM-mätningarna tillbaka till 1993.

Tabell 4 *Kombinationer av första- och andrahandssympatier 1993-2011 (procent)*

År	Inom s-blocket	s-blocket och b-blocket	Inom b-blocket	Övriga kombinationer	Summa procent	Antal svarande
1993	21	36	25	18	100	1 481
1994	33	31	28	8	100	1 412
1995	38	33	27	2	100	1 426
1996	31	35	31	3	100	1 372
1998	38	26	34	2	100	1 476
1999	35	28	36	1	100	1 348
2000	33	30	34	3	100	1 260
2001	33	32	33	2	100	1 441
2002	35	30	32	3	100	1 454
2005	25	29	40	6	100	1 409
2011	32	24	34	10	100	2 602

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningarna 1993-2011. Tvåpartikombinationer inom s-blocket är V-S, V-MP och S-MP. Inom b-blocket handlar det om kombinationerna C-FP, C-KD, C-M, FP-KD, FP-M och KD-M. Mellanblockskombinationerna är V-C, V-FP, V-KD, V-M, S-C, S-FP, S-KD, S-M, MP-C, MP-FP, MP-KD och MP-M.

En tredjedel, 32 procent, av svenskarna uppgav år 2011 ett bästa och ett näst bästa parti som tillhör s-blocket (det vill säga kombinationer av partierna V, S och MP). Motsvarande andel för kombinationer av Allianspartierna (C, FP, KD och M) var lika stor, 34 procent. De tio procenten övriga kombinationer rymmer framför allt tvåpartikonstellationer där Sverigedemokraterna ingår.

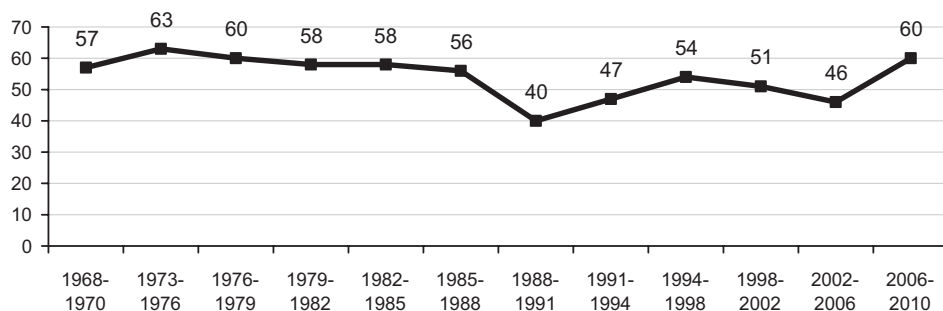
Andrapreferenser som kristallkula

En andra analytisk tillämpning är att använda informationen om väljarnas näst bästa partier som en kristallkula för att predicera framtida partibyten. En individs näst bästa parti är fortfarande vår bästa gissning när det gäller att predicera till vilket parti hon kommer byta – om hon skulle välja att överge sin förstapreferens.

För den som vill predicera framtida byten tycks det räcka mycket långt att kartlägga väljares första- och andrahandsval. Trots stor väljarrörlighet är det bland de två partier som placerar sig på första och andra plats i partipreferensordningen du oftast hittar den slutgiltiga vinnaren. Mycket talar nämligen för att de allra flesta väljare till slut står och väljer mellan två alternativ, och inte fem eller åtta. Det genomsnittliga antalet partier svenska väljare säger att de aktivt överväger att rösta på i samband med valrörelser är omkring två (Oscarsson & Holmberg 2008; Oscarsson 2009).

Hur bra andrapreferenserna är när det gäller att spå framtida partibyten kan undersökas med hjälp av Valundersökningarnas tvåvalspaneler där hälften av respondenterna återintervjuas i samband med det efterföljande valet. I figur 1 redovisas hur stor andel av partibytarna som vid varje valtillfälle under perioden 1968-2010 faktiskt bytte från sitt bästa parti till sitt näst bästa parti.

Figur 1 Prediktionskraften i väljarnas näst bästa partier på partival i nästkommande riksdagsval. Andel förutsägbara partibytare (procent)

Kommentar: Resultaten är hämtade från Valundersökningarnas mellanvalspaneler 1968-2010. Resultaten visar hur stor andel av partibytarna som vid varje tillfälle bytte från det parti som de tidigare haft som förstapreferens till det parti som de tidigare haft som andrapreferens. Endast partibytare som röstade på sitt bästa parti vid tidpunkt 1 ingår i analysen. Antalet personer som ingår i panelanalyserna av partibytare varierar mellan 105 och 171.

Resultaten visar att prediktionskraften i väljarnas näst bästa partier på partival i nästkommande riksdagsval har varierat mellan 40 och 63 procent under de senaste fyrtio åren. Det var något lättare att predicera partibyten med hjälp av information om andrapreferenser under 1970-talet än vad det varit under 1990-talet. Men när

det gäller den senaste valperioden 2006-2010 har prediktionskraften åter ökat. Sextio procent av partitytarna mellan 2006 och 2010 års val bytte till just det parti de uppgett som sitt näst bästa parti i besöksintervjuer fyra år tidigare.

Det går alltid att diskutera huruvida sextio procent korrekta gissningar är mycket eller litet. Med tanke på att det här handlar om att predicera politiskt beteende fyra år framåt i tiden med hjälp av enbart en enkel indikator kan man argumentera för att det är en god prediktionskraft. Samtidigt är det viktigt att notera att denna övning förutsätter att vi från början vet om *vilka* väljare som över huvudtaget kommer att byta parti – det är mycket svårt att ge sig i kast att predicera exakt *vilka* väljare som kommer att byta parti i ett framtida val.

Givet att antalet partier i partisystemet har blivit fler, den politiska rymden trängre och väljarna mer otrogna sina partier är det ändå intressant att prediktionskraften i andrapreferenserna inte har minskat mer än vad de gjort. Och dessutom, eftersom prediktionskraften i väljarnas andrahandsympatier kan förväntas vara bättre ju närmare valet man kommer, kan den andel korrekta gissningar som här har presenteras betraktas som en underskattning. Det finns därför all anledning att genomföra kontinuerliga mätningar av svenska folkets andrahandsympatier, inte minst när vi närmar oss 2014 års riksdagsval. Ju närmare vi mäter desto bättre kan vi predicera partityten med hjälp av väljarnas andrapreferenser.

Andrapreferenser som mått på koalitionspreferenser

”Vem tar vem”-spekulationerna inför regeringsförhandlingarna efter valet 2014 har redan börjat. I samband med Miljöpartiets kongress i maj 2011 hördes nya och kaxigare tongångar om att MP bör gå till val på egen hand och inte på förhand binda sig för något valsamarbete med Socialdemokraterna och Vänsterpartiet. I regeringsförhandlingarna efter valdagen tänker partiet aktivt sätta stopp för varje försök att bilda regeringar som inte har stöd av en riksdagsmajoritet.

Med stora dramatiska skift i väljaropinionen, en rörlig väljarkår, åtta partier i riksdagen (varav många lever farligt nära fyraprocentsspärren) och nya besked om partisamarbeten är osäkerheten inför framtiden stor. Det behöver finnas en beredskap från partiernas sida att kunna hantera en helt ny och kanske oväntad parlamentarisk situation efter riksdagsvalet 2014.

Partisympatisörernas ömsesidiga gillande av varandras partier är ett mått på ideologisk närhet som informerar oss om hur starkt stödet för olika partisamarbeten är i befolkningen (se tabell 5). Sådana mått är indirekt ett mått på hur nyheter om mer formaliserade politiska samarbeten – som exempelvis att ingå i regeringskoalition – kan tas emot av väljarna. Väljarmarknaden kan förväntas reagera olika negativt eller positivt på de samarbeten som kanske framtvings av oväntade omständigheter.

Vårt mått på ömsesidigt gillande kan beräknas för varje par av partier i vårt partisystem. Med åtta partier i partisystemet handlar det om åtta gånger sju dividerat med två lika med tjuugoåtta olika tvåpartikombinationer. Måttet beräknas genom att

multiplera andelen av parti X:s sympatisörer som har parti Y som andrapreferens med andelen av parti Y:s sympatisörer som har parti X som andrapreferens (se tabell 5). Teoretiskt kan därmed måttet variera mellan inget ömsesidigt gillande alls (0) och totalt ömsesidigt gillande (10 000). I det förstnämnda fallet räcker det att någon av de båda grupperna av partisympatisörer har noll andel andrahandsstöd för det andra partiet. I det sistnämnda fallet är det ömsesidiga gillandet maximalt, det vill säga alla parti X:s sympatisörer har parti Y som näst bästa parti samtidigt som alla parti Y:s sympatisörer har parti X som näst bästa parti.

Ideologiska avstånd styr inte bara vilka regeringskoalitioner som bildas i flerpartisystem. Samma faktor är i högsta grad närvarande i påverkan på hur mycket partiernas sympatisörer gillar varandras partier. Inte oväntat är det därför de närmaste grannarna i partisystemet som uppvisar de största talen för ömsesidiga sympatierna mellan respektive partis sympatisörer. År 2011 är det Folkpartiets och Moderaternas sympatisörer som står varandra närmast (ÖS=1858), följt av Socialdemokraterna–Miljöpartiet (1858) och Vänsterpartiet–Socialdemokraterna (1577). Om vi utgår från strukturen i väljarnas sympatier för varandras partier är det med andra ord dessa partipar (FP-M, S-MP och S-V) som har störst sannolikhet att samarbeta i framtiden. Oddsen att dessa partipar återfinns i en framtida svensk koalitionsregering är med andra ord låga.

På motsvarande sätt är det lätt att identifiera vilka tvåpartikombinationer som står långt ifrån varandra ideologiskt i så måtto att deras partisympatisörer inte känner särskilt stark ömsesidig dragning till varandra. Allianspartiernas sympatisörer och Vänsterpartiets sympatisörer har mycket litet av besvarad kärlek till varandras partier med ett ÖS-mått mycket nära noll. Intressant att notera är att Moderaterna står närmare Socialdemokraterna (ÖS=144) än vad de andra Allianspartierna Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna gör (ÖS=26, 66 respektive 12).

När det gäller det nya riksdagspartiet Sverigedemokraterna är det genomgående mycket svaga ömsesidiga sympatier, framför allt när det gäller V-SD (5) och C-SD (2), MP-SD (14), FP-SD (18) och KD-SD (26). För de stora partierna är kärleken i viss mån besvarad, S-SD (148) och M-SD (193), vilket är i samma härad som exempelvis de ömsesidiga sympatierna mellan M och S (144) och M-MP (164).

Utvecklingen över tid är spännande eftersom den tydligt visar ett stycke svensk politisk historia, framför allt när det gäller blocköverskridande närmanden och samarbeten. Socialdemokraterna och Folkpartiet uppvisar ett högsta ÖS-tal år 1993 vilket sammanfaller med en period då S och FP stod ideologiskt mycket nära varandra (Oscarsson 1998). Socialdemokraterna och Centerpartiet har det högsta ÖS-måttet (658) år 1996 när Göran Persson och Olof Johansson förde samtal om att bilda en blocköverskridande regeringskoalition.

Mätserierna bjuder på fler exempel på förändringar och trendbrott som skänker de relativt svårtolkade ÖS-talen en nödvändig ytvaliditet. Efter Maud Olofssons tillträde som centerledare ökar de ömsesidiga sympatierna mellan C-sympatisörerna och de borgerliga partiernas sympatisörer samtidigt som det ömsesidiga gillandet mellan Socialdemokraterna och Centerpartiet falnar.

Tabell 5 Ömsesidiga sympatier mellan partiers sympatisörer 1993-2011 (ÖS-mått)

År	Partikombination																											
	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
1993	1559	16	10	0	4	287	-	244	1301	45	61	390	-	455	235	313	154	-	994	179	104	-	380	19	-	73	-	-
1994	1975	4	2	0	0	1038	-	125	873	92	8	709	-	254	500	336	240	-	993	137	73	-	783	24	-	13	-	-
1995	1788	18	3	7	1	994	-	383	198	132	11	673	-	135	351	250	647	-	1336	113	83	-	856	170	-	55	-	-
1996	1452	38	20	6	10	911	-	658	314	121	74	435	-	201	169	197	316	-	1373	180	76	-	881	68	-	28	-	-
1998	2740	13	6	10	56	868	-	231	71	102	57	508	-	108	142	526	135	-	1287	351	31	-	1784	7	-	65	-	-
1999	2417	30	12	22	42	1124	-	188	143	94	155	306	-	122	207	361	60	-	809	375	130	-	1944	42	-	52	-	-
2000	2687	5	15	7	87	556	-	294	259	146	172	255	-	239	102	224	82	-	713	252	72	-	2135	51	-	95	-	-
2001	2871	32	9	2	19	471	-	348	192	175	123	184	-	186	262	616	150	-	745	278	44	-	1899	20	-	79	-	-
2002	2828	5	3	6	6	750	-	297	519	33	31	472	-	494	61	302	137	-	1440	597	86	-	1296	2	-	20	-	-
2005	1557	5	2	5	20	1038	-	150	329	144	16	442	-	378	600	315	96	-	1860	329	121	-	666	18	-	24	-	-
2011	1577	0	1	1	0	844	5	26	66	144	12	1761	148	419	689	133	172	2	1858	137	101	18	370	164	193	48	26	14

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningar 1993-2011. Måttet för ömsesidiga sympatier (ÖS) beräknas för varje tvåpartikombination (28 st) genom att multiplicera procentandelen av parti X:s sympatisörer som har parti Y som andrapreferens med procentandelen av parti Y:s sympatisörer som har parti X som andrapreferens. Teoretiskt kan därmed måttet variera mellan inget ömsesidigt gillande alls (0) och totalt ömsesidigt gillande (10 000).

Miljöpartiets närmande till Socialdemokraterna mellan 2005 och 2011 är mycket tydligt i väljargruppernas sympatier för varandras partier (från 442 till 1761). En annan viktig förändring som kan komma att få dramatiska politiska konsekvenser för det svenska partisystemet efter 2014 års val är de kraftigt fallande ömsesidiga sympatierna mellan Moderaternas och Kristdemokraternas partisympatisörer, från som högst 2135 år 2000 till rekordlåga 370 år 2011. Analyser av stöd- och taktikröstning i samband med 2010 års val visar att Kristdemokraterna inte hade nått över fyraprocentsspärren utan stödröster från främst Moderaterna (Oscarsson & Holmberg, 2011). Möjligheterna att förlita sig på ett liknande stödröstningsscenario i 2014 års val minskar. Den kraftigt negativa trenden i ömsesidiga sympatier mellan M- och KD-sympatisörerna är därför särskilt illavarslande för Kristdemokraterna.

Andrapreferenser som mått på partiernas samlade sympatikapital

Partiernas läge i andrahandsopinionen ger spännande besked om hur mycket samlat sympatikapital partiet har i väljaropinionen. Hur omtyckt ett parti är som första- och andrahandsalternativ sätter nämligen en maxgräns för vilket valresultat som är möjligt för partiet att uppnå – det vill säga hur bra det *skulle kunna gå* i ett riksdagsval om alla som tyckte om partiet i första och andra hand gjorde slag i saken och röstade på partiet.

För partier som befinner sig farligt nära fyraprocentsspärren kan läget i andrahandsopinionen vara en fråga om liv eller död – om partiet är andrapreferens för många väljare ökar sannolikheten att partiet klarar sig kvar i riksdagen med hjälp av taktikröster. Kort sagt: att vara mångas andrahandsval kan vara värdefullt i en omtumlande och händelserik valrörelse.

Partiernas maximala elektoral potential (MEP) beräknas genom att helt enkelt summera partiernas andel av förstapreferenserna och partiernas andel av andrapreferenserna (se tabell 6). Det maximala röststödet är alltså vad partiet skulle kunna erhålla om samtliga väljare som tycker bäst om eller näst bäst om partiet faktiskt lade sin röst på partiet. Naturligtvis är ett sådant scenario mycket osannolikt, men maxsiffrorna berättar ändå något viktigt om partiernas sammanlagda sympatikapital i väljaropinionen – särskilt om man har möjlighet att jämföra utvecklingen av MEP över tid och jämföra partiernas ställning i olika väljargrupper.

År 2011 noterar Vänsterpartiet sin lägsta maximala elektoral potential – 18 procent – sedan hösten 1993 då Gudrun Schyman just efterträtt Lars Werner som partiledare (15 procent). Vänsterpartiets bästa möjliga valresultat har därmed sänkts från hela 35 procent 2000 till 18 procent 2011. Socialdemokraternas maximala elektoral potential var för tjugo år sedan större än femtio procent (57 procent 1993) men det sparade sympatikapitalet har sakta blivit mindre. I 2011 års SOM-undersökning når S den lägsta MEP någonsin, 43 procent. Miljöpartiet tangerar sitt gamla rekord från Europaparlamentsvalåret 2005 (33 procent). I den bästa av alla tänkbara Miljöpartivärldar kan partiet erhålla var tredje röst om partiet kammar hem alla som tycker om MP i första eller andra hand.

Tabell 6 Partiernas maximala elektorala potential (andel förstapreferenser+andel andrapreferenser) 1993-2011 (procent)

År	Maximal Elektoral Potential									
	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD	NyD	Övr
1993	15	57	18	35	33	11	12	0	16	3
1994	24	58	19	29	33	10	20	0	5	2
1995	29	49	21	18	37	11	33	0	0	2
1996	28	48	21	25	37	15	23	0	0	3
1998	35	50	13	17	35	30	18	0	0	2
1999	34	45	13	19	37	32	19	0	0	1
2000	35	49	11	18	37	34	14	0	0	2
2001	32	55	19	16	35	29	12	0	0	2
2002	30	56	16	38	23	19	15	0	0	3
2005	20	44	21	35	42	14	18	0	0	6
2011	18	43	15	25	47	9	33	8	0	2

Kommentar: Resultaten är hämtade från Riks-SOM-undersökningarna 1993-2011. Partiernas maximala väljarpotential, eller elektorala potential (MEP) beräknas genom att summera andelen respondenter som uppger ett parti som bästa parti med andelen som uppger partiet som näst bästa parti. I analysen ingår endast respondenter som uppgett en förstapreferens på frågan om vilket parti de tycker bäst om i rikspolitiken och en andrapreferens på frågan om vilket parti de tycker näst bäst om. Personer som uppgett samma parti som första- och andrapreferens har utesluts ur analysen.

Centerpartiet har pendlat mellan 11 och 21 procent under perioden 1993-2011 och når 15 procent i 2011 års undersökning. Ett maxtak för Folkpartiets opinionsstöd är 25 procent, vilket är klart lägre än i mätningarna 2002 och 2005 då Folkpartiet hade 38 respektive 35 procent. Moderaterna står starka i andrahandsopinionen och höjer i 2011 års undersökning taket för vad som är ett möjligt valresultat från 42 till 47 procent.

De två partier som står svagast i denna kombinerade första- och andrahandsopinion är Kristdemokraterna (9 procent) och Sverigedemokraterna (8 procent). Dessa båda partier har inte något stort sympatikapital – i absoluta tal räknat – som är möjligt att omsätta till röster i ett kommande val. De ligger nära sitt opinions-tak. Utrymmet att växa ytterligare är begränsat. Resultaten väcker frågor om hur partierna strategiskt ska hantera en situation där fyraprocentsspärr och opinionstak ligger i ett snävt intervall (mellan 4 och 9 procent).

Partiernas elektorala potential är inte jämnt fördelat i olika grupper. Tabell 7 ger en översikt över hur starka partiernas opinionsställning är i olika grupper. I huvudsak följer dessa mönster i allt väsentligt vad vi vet från tidigare när det gäller partiernas starka och svaga fästen (Oscarsson & Holmberg 2011).

Tabell 7 Partiernas maximala elektorala potential (MEP) i olika befolkningsgrupper, 2011 (procent)

	Partiernas Maximala Elektorala Potential (MEP)									
	n	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD	
Total	2602	17	43	15	25	48	9	33	8	
Kvinna	1388	19	43	15	25	44	9	38	6	
Man	1214	16	44	14	25	52	9	28	11	
16-29 år	374	19	42	13	23	44	5	36	13	
30-49 år	836	15	40	18	26	53	8	31	8	
50-64 år	726	23	46	12	22	44	9	36	8	
65--	666	13	46	15	28	47	12	32	7	
16-19 år	112	21	45	8	24	44	1	37	13	
20-29 år	262	18	41	15	23	44	6	36	12	
30-39 år	387	16	35	17	27	53	6	35	9	
40-49 år	449	15	44	18	25	52	10	27	7	
50-59 år	442	22	45	13	22	42	9	38	7	
60-69 år	547	18	47	13	26	46	10	32	8	
70-79 år	307	14	45	15	27	48	11	31	7	
80+	96	10	49	11	30	45	16	33	5	
Kvinnor										
16-29 år	222	23	41	14	21	42	5	42	10	
30-49 år	442	18	40	17	27	47	7	35	6	
50-64 år	374	23	44	13	22	39	9	41	7	
65--	350	13	46	14	29	45	13	35	5	
Män										
16-29 år	152	14	44	11	27	47	5	28	16	
30-49 år	394	12	39	18	24	59	9	25	10	
50-64 år	352	22	48	11	22	50	8	30	9	
65--	316	14	46	15	27	48	12	28	10	
Kvinnor										
16-19 år	63	24	43	11	22	37	2	46	11	
20-29 år	159	22	40	15	20	45	6	40	9	
30-39 år	218	17	34	19	29	50	7	37	6	
40-49 år	224	20	46	16	25	45	8	33	5	
50-59 år	237	24	42	14	24	36	9	43	5	
60-69 år	282	16	45	14	25	44	12	36	7	
70-79 år	154	16	48	13	27	46	12	32	6	
80+	51	6	49	12	31	43	12	43	4	
Män										
16-19 år	49	16	47	4	27	53	0	24	16	
20-29 år	103	13	43	14	27	44	7	30	17	
30-39 år	169	14	35	15	24	59	6	33	12	
40-49 år	225	11	42	20	24	60	12	20	9	
50-59 år	205	21	48	12	19	49	9	32	10	
60-69 år	265	20	49	11	26	49	8	28	10	
70-79 år	153	13	42	18	27	50	10	31	9	
80+	45	16	49	11	29	47	20	22	7	

Forts.

Tabell 7 forts.

	Partiernas Maximala Elektorala Potential (MEP)								
	n	V	S	C	FP	M	KD	MP	SD
Utbildning									
Låg	436	19	60	12	16	38	9	30	14
Medel	1027	18	49	15	19	45	9	32	10
Hög	1035	15	31	15	35	53	9	37	4
Övertygad partianhängare?									
Ja, mycket övertygad	392	23	41	13	29	52	8	26	6
Ja, något övertygad	1164	18	45	15	24	48	9	31	7
Nej	1002	13	43	15	24	47	9	38	10
Boendeområde									
Ren landsbygd	359	19	39	27	17	47	11	26	13
Mindre tätort	487	20	50	16	20	42	10	28	12
Stad/större tätort	1241	16	46	12	27	48	9	36	6
Sthlm/Gbg/Malmö	426	16	32	10	32	54	7	39	7
Egen uppväxt									
Ren landsbygd i Sverige	552	19	45	23	18	43	11	29	10
Mindre tätort i Sverige	702	18	47	14	23	46	6	33	10
Stad/större tätort i Sverige	614	17	42	13	29	47	9	35	6
Sthlm/Gbg/Malmö	420	17	33	7	33	57	9	35	7
Annat land i Norden	58	12	47	17	17	45	14	41	5
Annat land i Europa	57	7	44	11	30	54	9	37	5
Land utanför Europa	56	20	57	13	14	38	13	43	0
Medborgarskap (olika skalor)									
Svensk medborgare	2432	18	43	15	25	48	9	32	9
Medborgare i annat land	70	9	49	13	19	44	11	46	7
Både svensk medborgare och medborgare i annat land	65	20	62	11	18	38	6	37	5
Familj									
Arbetshem	982	25	63	11	13	32	6	34	13
Jordbrukarhem	73	8	26	48	14	53	14	23	11
Tjänstemannahem/Högre tjänstemannahem	1188	13	32	14	35	56	10	34	4
Företagarhem	225	8	21	22	30	72	11	27	8
Total	2468	17	43	15	25	48	9	33	8
Sektor									
Statlig	283	19	45	11	27	47	10	36	5
Kommunal/Landsting	721	21	48	15	24	38	8	38	7
Privat	1350	15	40	16	24	55	10	29	10
Arbetsmarknadssituation									
Förvärsarbetande	1450	17	39	16	26	52	8	32	8
Arbetslös/I åtgärd/utbildning	101	23	55	10	13	34	9	35	17
Ålderspensionär/avtalspensionär	671	13	48	13	27	46	11	32	8
Förtidspensionär/sjukpensionär/ersättning	69	32	71	9	10	19	9	36	13
Studerande	187	21	44	9	24	40	4	42	10
Ideologisk vänster-högeridentifikation									
Klart till vänster	275	70	71	1	1	2	0	48	3
Något till vänster	597	34	82	6	6	8	2	55	5
Varken till vänster eller till höger	620	7	55	18	19	38	9	39	13
Något till höger	791	1	11	22	44	83	14	16	8
Klart till höger	300	1	3	19	45	93	17	10	12

Moderaterna och Sverigedemokraterna har en större potential (MEP) bland män än bland kvinnor. För Miljöpartiet är det tvärtom: Opinionstaket bland kvinnor är 38 procent mot 28 procent bland män.

Sverigedemokraterna har en klart starkare potential bland ungdomar i åldern 16-29 år än i äldre åldergrupper, framför allt bland unga män. Om SD lyckas omsätta alla sina första- och andrapreferenser till röster kan partiet erhålla närmare 16-17 procent bland yngre män (se tabell 6).

Resultaten visar också välbekanta samband mellan politiska preferenser och utbildningsnivå. Folkpartiet, Moderaterna och Miljöpartiet har en starkare ställning bland högutbildade än lågutbildade. För Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna är stödet starkare bland lågutbildade.

När det gäller stad-landskiljelinjen är det tydligt att Socialdemokraterna har starkare potential i mindre tätorter och medelstora städer samtidigt som partiet står svagare på landsbygden och i storstäderna. Centerpartiet har alltså sitt starkaste fäste på landsbygden. Miljöpartiet är ett utpräglat urbant parti där den maximala elektoral potentialen når 39 procent i städerna jämfört med 26 procent på ren landsbygd.

Subjektiv familjetillhörighet – SOM-institutets sätt att mäta klassidentifikation – ger också förutsebara och tydliga utslag där arbetarrörelsens partier – Vänsterpartiet och Socialdemokraterna – har starkast potential i arbetarhem, Centerpartiet starkast på landsbygden, Folkpartiet och Miljöpartiet starkast bland tjänstemän och Moderaterna starkast bland företagare.

Skiljelinjen mellan förvärvsarbete och arbetslösa gör sig gällande också i analyser av andrahandsopinionen. Opinionstaket för Sverigedemokraterna och Socialdemokraterna ligger högre bland arbetslösa än bland förvärvsarbete. Maximal elektoral potential (MEP) är 17 procent för SD bland arbetslösa mot 8 procent bland personer som är förvärvsarbete. Moderaterna står klart starkare bland förvärvsarbete än bland arbetslösa (52 mot 34 procent).

Slutligen, låt oss analysera partiernas ställning i den kanske viktigaste gruppen inför fortsättningen: den stora grupp väljare som ideologiskt identifierar sig i mitten på vänster-högerskalan. SOM-undersökningen 2011 visar att Socialdemokraterna har en totalt sett klart större potential än Moderaterna i gruppen mittenväljare (55 mot 38 procent). Miljöpartiet vill gärna vara ett mittenparti men ser vi till var partiet har sin väljarmässiga potential är det till vänster i partisystemet, tydligt större bland personer som identifierar sig ”klart till vänster” (48 procent) och ”något till vänster” (55 procent) än i mitten (39 procent).

Andrahandsopinionen 2011

Mycket vatten skall strömma och många stormar virvla runt på folkopinionens hav innan de svenska väljarna får nästa möjlighet att styra sitt eget öde i samband med 2014 års riksdagsval. Även om det ännu är långt kvar till valet ger analysen

av svenska folkets andrapreferenser en bild av hur utgångsläget ser ut när det gäller partiernas förutsättningar att vinna väljarnas förtroende.

Analyserna i det här kapitlet har visat att en enda enkel följdfråga om vilket parti väljarna tycker näst bäst om har ett mycket stort antal praktiska tillämpningar som kan ge oss mycket värdefull information om utvecklingen av konfliktstruktur och preferensmönster. Tätare mätningar av den dolda andrahandsopinionen behövs för att ge en fullständig bild av opinionsutvecklingen i den svenska väljarkåren.

Noter

- ¹ Metaforen om folkopinionens hav myntades av statsminister Tage Erlander under ett längre anförande i televisionens och radions slutdebatt inför 1968 års val. Erlander gick där till angrepp mot de tre borgerliga partierna genom att säga: *”Tre linjer representerar de här i denna fråga och Ni har kanske märkt, ärade lyssnare, hursom herr Hedlund har klippt den ena förtöjningen efter den andra till det här skeppet, som snart är obemannat fullständigt och driver omkring redlöst på folkopinionens hav. Det kallas för borgerlighet, men det påminner mer om den flygande holländaren snart.”* (Oscarsson 1998:65).
- ² Det finns ett samband mellan partiers fram- och motgångar i förstahands- och andrahandsopinionen. Partier som ökar sin popularitet som bästa parti brukar få starkare stöd också som näst bästa parti. Det gäller historiskt framför allt för mindre partier som Kristdemokraterna och Miljöpartiet. För större partier är det mindre självklart att opinionsvindarna i första- och andrahandsopinionen blåser i samma riktning (Oscarsson 1998:87).

Referenser

- Converse, Philip E. & Henry Valen (1971). ”Dimensions of Cleavage and Perceived Party Distances in Norwegian Voting.” *Scandinavian Political Studies* 6: 107–152.
- Oscarsson, Henrik (1996). Partiernas andrahandsstöd. *Mitt i nittioalet. SOM-rapport 16*. S. Holmberg & L. Weibull. Göteborgs universitet, SOM-institutet: 253-266.
- Oscarsson, Henrik (1998). *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996. Avhandling*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik (2000). Partiernas sympatikapital. *Det nya samhället. SOM-rapport 24*. S. Holmberg & L. Weibull. Göteborgs universitet, SOM-institutet: 279-286.
- Oscarsson, Henrik (2009). Identifying Voters Consideration Sets. Paper presented at the ECPR-conference in Potsdam, Germany, September 2009.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2008). *Regeringskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm, Norstedts Juridik.

- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2011). *Åttapartivalet 2010. En redogörelse för 2010 års valundersökning i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och Statistiska centralbyrån*. Stockholm, SCB.
- Petersson, Olof (1977). *Väljarna och valet 1976*. Stockholm, Statistiska centralbyrån (SCB): LiberFörlag/Allmänna förl.